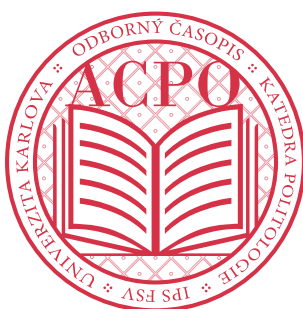


ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

RECENZOVANÝ ČASOPIS | PEER-REVIEWED JOURNAL

2020 | Vol. 12 | No. 2 | ISSN 1803-8220



BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; KOPEČEK, Lubomír; PŠEJA, Pavel; ROBERTS, Andrew (2019). *Od Palackého k Babišovi. Česká politika 19. až 21. století*. Dokořán, Masarykova univerzita 2019, 350 s. ISBN 978-80-7363-968-6 (Dokořán), 978-80-210-9168-9 (Masarykova univerzita).

RECENZE JOSEFA MLEJNKA

https://doi.org/10.14712/1803-8220/10_2020

Published: 27/04/2020

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

This article is protected by copyright. Copying and use of its content and presenting it as original research without proper citation is plagiarism, which is subject to legal sanctions.

Katedra politologie Institutu politologických studií

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Department of Political Science, Institute of Political Studies

Faculty of Social Sciences, Charles University

BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; KOPEČEK, Lubomír; PŠEJA, Pavel; ROBERTS, Andrew (2019). *Od Palackého k Babišovi. Česká politika 19. až 21. století*. Dokořán, Masarykova univerzita 2019, 350 s. ISBN 978-80-7363-968-6 (Dokořán), 978-80-210-9168-9 (Masarykova univerzita).

Důkladná inventura české politiky

Česká republika na jaře 2020 zažívá asi nejtěžší zkoušku v polistopadové historii, koronavirovou pandemií. Tedy něco, na co v zásadě nebyla připravena bez ohledu na skutečnost, zda vláda obstarala, či neobstarala včas roušky a respirátory, poněvadž poslední velká pandemie, konkrétně španělské chřipky, postila české země na sklonku první světové války a v prvních poválečných měsících. Společnost ani politická třída tudíž neměla na podobné situace vypěstovanou „sociální imunitu“ neboli schopnost adekvátní reakce, byť česká vláda přijala radikální opatření jako jedna z prvních v Evropě. Nicméně v některých evropských zemích byly důsledky opožděné reakce, dané též stereotypem „*pandemie se přece vyskytují už jen v učebnicích dějepisu, popřípadě v Asii*“, přímo katastrofální.

V době psaní tohoto textu není vůbec jasné, k jakým společenským, ekonomickým i politickým důsledkům pandemie povede a asi nikdo si netroufá formulovat nějakou přesnější předpověď. Svět po pandemii bude asi dost jiný než před ní. Avšak ze starého světa určitě i mnohé zůstane. Ostatně, české politické strany první republiky měly své pevné kořeny v době habsburské monarchie a dokázaly se kontinuálně rozvíjet nehledě na válku i na španělskou chřipku.

Publikace kolektivu brněnských politologů *Od Palackého k Babišovi. Česká politika 19. až 21. století* má, jak napovídá samotný název, vskutku rozsáhlý záběr. Začíná v habsburské monarchii a obsáhle se věnuje též první republice i dalším útvarům a režimům předcházejícím zásadní změně v roce 1989 a současnému politickému systému. Hledání paralel a souvislostí, ba kauzalit, byť

poměrně volné, tvoří hlavní nosnou linii knihy, kterou lze asi nejstručněji i nejvýstižněji označit za vskutku důkladnou inventuru české politiky, tedy politického systému a politických stran, ale i historického, ekonomického a společenského kontextu jejich vývoje.

Kniha byla napsána a vydána již v době krize, ne koronavirové, ale politické. Nástup Andreje Babiše do funkce premiéra, jeho vláda s podporou komunistů a prezidenta Miloše Zemana, vyvolala pochybnosti o šancích demokracie, padala slova o druhé republice apod. Tehdejší předseda lidovců Pavel Bělobrádek glosoval v roce 2018 vznik nové vlády slovy o konci první České republiky. A nebyl sám – mnozí jeho kolegové z opozice i občané na sociálních sítích se vyjadřovali velmi podobně: polistopadová demokracie končí, nastupuje nějaký nový, přinejmenším poloautoritářský režim, jakási novodobá druhá republika. Voliči hnutí ANO však zastávali názor opačný.

Polarizace se pak prohlubovala a vyústila též ve vznik hnutí Million chviliek pro demokracii a v řadu demonstrací, z nichž nutno vyzdvihnout především dvě z léta a podzimu 2019, kdy se na Letenské pláni sešlo v polistopadové historii rekordních zhruba 250 000 demonstrantů. Ti Andreje Babiše obviňovali, že si hodlá podvolit justici, aby unikl potrestání v kauze Čapí hnízdo. Obecněji řečeno, vedla je obava o nezávislost soudní moci, tedy o základní rys liberálního demokratického systému. V tomto ohledu tudíž Česká republika v roce 2020 zažívá jakousi krizi na druhou.

Jakou zprávu o české „*předpandemické*“ politice tedy kniha podává? Poukazuje především na nestabilitu politických institucí,

vážnou krizi stranického systému i oligarchizaci politiky.

„Až jednou dojde na desátého prezidenta, budou věci již tak ustáleny, že prezidentské volby nebudou mít takový význam jako u druhého nebo třetího prezidenta,“ řekl v roce 1926 T. G. Masaryk redaktoru listu *Bohemia* Bedřichu Weilovi (Zídek 2003: 13). V tom se první československý prezident mýlil, ale v době, kdy citovaný výrok pronesl, počítal s poklidným a stabilním vývojem státu, který založil. Bouřlivé dějiny dvacátého století však byly proti. A novou bouřku způsobilo zavedení přímé volby českého prezidenta, respektive její výsledek. Zatím dvoje přímé prezidentské volby sice mohl vyhrát někdo jiný, avšak přímá volba každopádně nahrává politikům se sklonem k populismu.

Nicméně problém s prezidentem, jak autoři knihy na mnoha místech dokládají, představuje jeden ze základních rysů české politiky už od vzniku první republiky. T. G. Masaryk se nehodlal spokojit s rolí „kladeče věnců“ a snažil se postavení svého úřadu všemožně posilovat. Včetně volby sídla na Pražském hradě, monumentální feudální stavbě, jež sama o sobě dodává každému prezidentovi symbolický mocenský bonus. Ti, kteří dnes staví vůči Miloši Zemanovi idealistický obraz „tatíčka Masaryka“, by se jistě podivili, ba vyděsili, kdyby svůj idol viděli působit v praxi. Masaryk totiž, slovy Jana Holzera, „uskutečňoval klasickou *Realpolitik*: zasahoval do každodenního politického dění, pod pseudonymy psal novinové články, denuncioval své oponenty, finančně podporoval své spojence“ (s. 55–56). Tolik kritizované snahy současného prezidenta ovlivňovat vládní politiku jsou tedy vlastně jednáním v duchu TGM, projevem skoro až typicky českého uchopení prezidentského úřadu, jakkoliv se obsah prosazovaných politik pochopitelně liší.

I populistického přímo zvoleného prezidenta by mohl účinně brzdit silný a strukturovaný stranický systém. Namísto

toho jsme ale svědky jeho eroze a dominantního postavení velmi nestandardního hnutí ANO. Andrej Babiš vybuřoval svou politickou kariéru na kritice tzv. tradičních stran. Což přimělo tábor jeho odpůrců k jejich adoraci. Nicméně termín tradiční politická strana vlastně není politologický, respektive je v rámci politické vědy hodně diskutabilní a používá se, dosti vágně, především ve veřejném prostoru. Asi nepřiléhavěji by se hodil k označení strany éry masových stran. Kdyby ji ale spatřili v akci účastníci letenských demonstrací, patrně by zažili docela velký šok.

Politická strana koncem devatenáctého a v první polovině dvacátého století nejčastěji reprezentovala určitou sociální skupinu, sociální demokracie dělníky, agrární strana sedláky, živnostenská strana živnostníky. Strany měly zpravidla mnohem početnější členskou základnu, než je tomu nyní, a byly pevně svázány s řadou přidružených organizací a institucí, s odbory, ženskými či vzdělávacími spolky, sportovními sdruženími i s hospodářskými jednotkami. Volební chování tak do značné míry předurčoval sociální stav voliče, neboť lidé tehdy více než dnes žili v určité sociální či sociálně-politické subkultuře. Dělník se sotva obešel bez svépomocných dělnických sdružení, jeho zájmy hájily odbory, sportovat chodil do dělnického klubu. Volba sociální demokracie pro něj tedy znamenala něco takřka automatického, pouze měl-li silnější vlastenecké cítění, mohl ještě uvažovat o hlasu pro národní socialisty. Kromě T. G. Masaryka dodávala první republice stabilitu partitokracie neboli Pětka či její variace, proti nimž byla opoziční smlouva vcelku vágním a jak se ukázalo, hodně dočasným paktem.

K éře masových stran neodmyslitelně patřil i stranický tisk. „*Poněvadž šlo o věci tak velké a poněvadž volby byly vedeny také ve znamení podrážděných hmotných a stavovských potřeb, volební boj byl prudký a nelitostný, často zabíhal i do hnusností. Žurnalistika s radostí zavrhl všechno sebe-*

ovládání a psala způsobem nejzapálenějším. Strany, které ji za sebe posílaly do boje, varovaly se ji mírnit. Málokterá osobnost, stojící v popředí veřejného života, vyšla z této kampaně bez pošpinění. Rvavé pudy horlivě byly povzbuzovány. Krutě se bily i strany sobě nejbližší. Žádné stranické noviny se neucházely o cenu, která by mohla být udělena za svědomitost. Zato několik dosavadních rekordů ve spilání bylo jistě překonáno," líčí předvolební kampaň roku 1920 Ferdinand Peroutka (Peroutka 1991: 1086).

Idealizace první republiky patří k nepřehlédnutelným rysům současného českého historického vědomí. Autoři knihy jí rozhodně netrpí, sama o sobě však navozuje hlubší problém. Recenzovaná publikace vyzdvihuje silný sklon české společnosti k etickému pojetí politiky. Ten se však projevuje i v té formě, že se srovnává ideál či idealizovaná minulost s aktuální praxí, kdy pak ideál logicky skoro vždy drtivě vítězí, a praxe je tudíž vyhodnocena jako doba temna. Podobně slouží jako referenční měřítko Západ, vyspělá Evropa. Česká veřejnost si však jaksi nechce všimnout, že nedůvěru v politické strany a hledání alternativ k nim lze označit za typický jev západních demokracií posledních let. Zavedené západní vzory tudíž přestávají i na Západě fungovat.

V celé západní civilizaci probíhá hluboká proměna toho, co vlastně znamená pojem „politická strana“ ve smyslu organizační struktury, způsobů komunikace, řízení, metod oslovování voličů atp. Jen pro ilustraci, jistý investiční bankéř jménem Emmanuel Macron vytvořil roku 2016 marketingový politický projekt, s jistou nadsázkou řečeno takové francouzské ANO, pod názvem En Marche! (Vpřed!), přičemž iniciály názvu hnutí i jména zakladatele jsou, na rozdíl od ANO, dokonce stejné. Ano, program má EM jiný, leč, nutno ještě jednou zdůraznit, paralela se týká organizace, praxe, techniky.

Možná právě tato skutečnost, byť spíše jen podprahově vnímaná, vyvolává v části

české společnosti otřes, který si, kromě idealizace pojmu „tradiční strana“, musí ventilovat rovněž pomocí kolektivního rituálu – mohutné demonstrace. Pro politology ale problém komparačního měřítka pochopitelně existuje také. V knize popsané trendy – nestabilita institucí (zejména úřadu prezidenta), eroze stranického systému, oligarchizace – se na jednu stranu dají interpretovat jako posun České republiky od západní trajektorie nastoupené v devadesátých letech k trajektorii východní, k jisté „ukrajinizaci“ české politiky. Ovšem věci jsou možná složitější. Některé krizové symptomy mohou paradoxně svědčit o úspěšnosti české polistopadové transformace: v tom smyslu, že Česká republika je již plně „nakažena“ západními politickými chorobami, a tvoří tedy součást západního civilizačního okruhu. Ostatně, jistým symbolem této skutečnosti by mohl být i jeden z českých oligarchů Daniel Křetínský, jenž, kromě českých mediálních titulů uvedených v knize, nedávno zakoupil i prestižní francouzský list *Le Monde*.

Důraznější navození krize dosavadních modelů a postupů západní demokracie, kterou lze kromě výše uvedeného Emmanuela Macrona ilustrovat i jmény Donald Trump nebo Boris Johnson, však v knize bohužel chybí. Implicitně se tak stále pohybuje v paradigmatu, že někdejší komunistické země střední Evropy dohánějí vyspělý Západ, že nedokonalí a nezbední žáčci sledují úctyhodného učitele. Nicméně například koncept strany typu firmy (*the business firm model of party organisation*, srov. [Hopkin a Paolucci 1999]) se v politické vědě objevuje již na samém sklonku dvacátého století, na základě případů ze španělské a italské politické scény. Babišovo ANO do něj krásně zapadá. Jak to ale interpretovat? Coby znak postkomunistického marasmu, jako demonstranti z Letné, nebo coby důkaz pokrokovosti české politické scény, toho, že právě díky Babišovi již srovnala s – velmi problematickými! – západními trendy vývoje

politických stran krok?

Andrej Babiš je nemalou částí veřejnosti interpretován především jako politik, který výhradně hledí na svůj zájem a je skoro nepochybné, že do politiky vstoupil, aby ochránil či rozšířil svůj byznys. Andrew Roberts v závěrečné kapitole vyzdvihuje kromě sledování vlastního zájmu ještě další – příznivější – české vlastnosti. Nicméně co si počít v situaci, kdy se politický liberalismus i demokratický humanismus ocitly dost v defenzivě, kdežto tvrzení, že nacionalismus je u nás ve srovnání s Polskem a Maďarskem slabší, sice asi potěší, leč málo?

Jak upozorňuje Pavel Pšeja, odpor ke stranictví neboli antipolitika se netýká pouze postojů veřejnosti k politickým stranám,

nýbrž je „součástí mnohem širší proměny hodnotových postojů veřejnosti, která je stále více rozštěpena na dva tábory neshodující se na celkové představě fungování společnosti“ (s. 207–208). Těch táborů je ale asi více a jejich představy jsou z ideového hlediska dosti vágní či mechanicky převzaté.

S takovouto ideovou výbavou či spíše, klausovsky řečeno, nevýbavou nebo s pouhým technokratickým pragmatismem a marketingovými kouzly půjde do budoucna vystačit jen stěží. V diskusi, kam dál po koronavirové epidemii, proto recenzovaná publikace určitě je a bude cenným pomocníkem, neboť poskytuje podrobné zmapování cesty, kterou jsme za poslední zhruba dvě století prošli.

Josef Mlejnek¹

LITERATURA:

- HOPKIN, Jonathan; PAOLUCCI Caterina (1999). The business firm model of party organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research*. Vol. 35, no. 3, pp. 307–339.
- PEROUTKA, Ferdinand (1991). *Budování státu III*. 1920. Praha: Lidové noviny.
- ZÍDEK, Petr (2003). Češi volí hlavu státu. *Lidové noviny*, příloha Orientace, 11. 1. 2003, pp. 13–14.

¹ PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D. působí na Katedře politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Kontakt: mlejnek@fsv.cuni.cz. ResearcherID: AAK-8875-2020.